

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук, доцента,
доцента кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного університету
ГНАТІВ Оксани Богданівни
на дисертацію ГЛУЩЕНКО Інни Володимирівни на тему
«Відшкодування шкоди, завданої малолітніми та неповнолітніми
особами»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право**

Актуальність теми дисертаційної роботи.

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена сучасними тенденціями розвитку цивільного права України, зростанням ролі деліктних зобов'язань у механізмі захисту цивільних прав та необхідністю належного врегулювання відносин, що виникають у зв'язку із завданням шкоди малолітніми та неповнолітніми особами.

Умови трансформації української правової системи, гармонізація національного законодавства з правом Європейського Союзу, а також активне застосування судами практики Європейського суду з прав людини актуалізують питання переосмислення класичних підходів до цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану особами, які не досягли повної цивільної дієздатності. Особливої уваги потребує забезпечення балансу між інтересами потерпілої сторони та принципом найкращих інтересів дитини, що є фундаментальним у міжнародному праві.

Проблематика регулювання деліктних правовідносин за участю малолітніх та неповнолітніх осіб є особливою, зважаючи на суб'єктний склад учасників правовідносин. Адже різний підхід до виконання батьківських обов'язків, байдужість працівників закладів освіти, а також несправедливі

судові рішення тощо зазвичай призводять до численних порушень прав та інтересів потерпілої сторони та малолітніх чи неповнолітніх осіб в цілому.

Актуальність цієї тематики зумовлена також й тим, що у доктрині приватного права України нараховується вкрай мала кількість спеціальних досліджень відшкодування шкоди, завданої малолітніми та неповнолітніми особами.

Таким чином, обрана тема Глущенко І.В. є своєчасною, практично значущою та такою, що відповідає сучасним науковим і практичним потребам.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, характеризуються належним рівнем обґрунтованості та вірогідності. Авторка послідовно використовує загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання, зокрема: історико-правовий, філософсько-діалектичний, системний, правового аналізу, правового прогнозування, моделювання.

Висновки роботи ґрунтуються на комплексному аналізі чинного цивільного законодавства України, положень міжнародних актів, судової практики національних судів та ЄСПЛ, а також напрацювань вітчизняних і зарубіжних учених. Логіка викладу матеріалу свідчить про наявність у здобувачки сформованого наукового мислення та здатності до самостійних наукових узагальнень.

Запропоновані рекомендації є аргументованими, внутрішньо узгодженими та впливають із результатів проведеного дослідження.

Наукова новизна, представлена у дисертації, її основні наукові положення, висновки та рекомендації.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає у тому, що вона є комплексним дослідженням інституту відшкодування шкоди, завданої малолітніми та неповнолітніми особами, з урахуванням сучасних європейських підходів.

Дисертанткою запропоновано концепцію «втрачених можливостей», яка застосовується у судовій практиці Європейського суду з прав людини щодо відшкодування шкоди, зокрема відшкодування шкоди, завданої малолітніми та неповнолітніми особами, прирівнювати до концепції «неповної компенсації у випадку непевності причинного зв'язку» у деліктних зобов'язаннях.

Варто позитивно оцінити висновок, що усиновлювачі, опікуни та піклувальники, у тому числі прийомні батьки, у яких малолітня чи/та неповнолітня особа перебувала тривалий час на вихованні, зобов'язані відшкодувати шкоду, завдану цими особами протягом трьох років після скасування усиновлення (опіки чи піклування) або усунення їх від виконання функцій опікуна чи піклувальника, у випадках недоведення, що шкода не є наслідком невиконання ними батьківських обов'язків.

Достатньо обґрунтовано позицію, що за письмовою заявою – згодою потерпілої сторони або особи, яка за законом має право на відшкодування шкоди, суд на підставі рішення може дозволити одноразову виплату відшкодування шкоди із урахуванням матеріального становища завдавача шкоди та можливості подальшої індексації цієї суми, в залежності від настання обставин, передбачених статтями 1203, 1204, 1208 ЦК України.

Слушною є позиція дисертантки щодо того, що заклади освіти та/або особи, які здійснюють нагляд за малолітніми та неповнолітніми особами на підставі договору, мають відповідати за недобросовісне виконання своїх обов'язків. Вважається, що обов'язки батьків та закладу освіти чи осіб, які здійснюють нагляд за малолітніми та неповнолітніми особами, є різними в силу того, що до обов'язків батьків входить виховання таких осіб, а до

обов'язків закладу освіти – нагляд за ними. Відтак, якщо шкода завдана під час перебування малолітньої та/чи неповнолітньої особи в цьому закладі, останній повинен нести відповідальність з підстав відсутності належного нагляду та/чи контролю, якщо не доведе, що шкода сталася не з його вини.

Заслуговує на підтримку ідея дисертантки про те, що об'єктом зобов'язання є відшкодування, яке надається потерпілій стороні та полягає у відновленні майнової сфери кредитора в натурі (надання ідентичної речі або схожої за характеристиками) або у компенсації завданих збитків. При цьому нею констатується, що на практиці переважає саме компенсація, адже, по-перше, відшкодування в натурі зазвичай призводить до труднощів для малолітніх чи неповнолітніх осіб-завдавачів шкоди і не завжди може бути прийнятним для потерпілого, а, по-друге, у разі, коли мова йде про завдання шкоди здоров'ю або смерті, єдиною компенсацією за таку втрату є грошові кошти чи інші грошові зобов'язання.

Оцінка змісту дисертації, структура і зміст роботи.

Дисертація Глущенко І.В. має логічну та виважену структуру, що відповідає меті, завданням і предмету дослідження.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які охоплюють шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 201 сторінку, з них основного тексту – 158 сторінок. Список використаних джерел складається зі 197 найменувань та міститься на 22 сторінках.

Зміст розділів є внутрішньо узгодженим, матеріал викладено послідовно, з дотриманням вимог наукового стилю.

Особистий внесок здобувача.

Дисертаційна робота є самостійним науковим дослідженням. Особистий внесок здобувачки полягає у формулюванні власних наукових

підходів до проблеми відшкодування шкоди, критичному переосмисленні наявних доктринальних концепцій, узагальненні судової практики, підготовці авторських пропозицій щодо вдосконалення законодавства.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження.

Теоретичне значення дисертації полягає у поглибленні доктрини цивільного права, зокрема інституту деліктних зобов'язань. Практичне значення полягає у можливості використання висновків роботи у судовій практиці, правотворчій діяльності.

Обґрунтовані у дисертаційному дослідженні наукові висновки можуть бути використані:

- у нормотворчій сфері – для удосконалення положень чинного законодавства, якими передбачається обов'язок відшкодувати шкоду, завдану малолітніми чи неповнолітніми особами;
- у науково-дослідній сфері – для подальшого розвитку деліктних зобов'язань і положень цивільного законодавства України щодо відшкодування шкоди, завданої малолітніми чи неповнолітніми особами;
- у правозастосовчій діяльності, зокрема, під час розгляду і вирішення судами справ про відшкодування шкоди, завданої малолітніми чи неповнолітніми особами;
- в освітньому процесі – при викладанні та підготовці підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій з дисципліни «Цивільне право».

Повнота викладу результатів дослідження в публікаціях.

Основні теоретичні та практичні положення дисертації Глущенко І.В. відображено в 11 наукових публікаціях, серед яких: 7 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття в іноземному виданні, тези доповідей на 3 наукових конференціях.

Кількість наукових праць, які опубліковані за темою дисертації, повнота відображення положень роботи, відповідають встановленим вимогам.

Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація відповідає вимогам, встановленим до робіт на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право, за змістом, структурою та оформленням. У дисертаційній роботі Глущенко І.В. не виявлено фактів порушення академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, сфабрикованих відомостей та фальсифікацій). У роботі наявні посилання на джерела інформації, зроблені відповідно до вимог законодавства про авторське право.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації, її окремих положень.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Глущенко І.В., варто зазначити, що окремі її положення, висновки та пропозиції є спірними або такими, що потребують додаткової аргументації під час публічного захисту.

1. У дисертації авторкою вперше запропоновано застосування концепції «втрачених можливостей» (loss of real opportunities), запозиченої із практики ЄСПЛ, до деліктних зобов'язань за участю малолітніх та неповнолітніх осіб. Водночас, попри ґрунтовний теоретичний аналіз та порівняння цієї концепції з доктриною «неповної компенсації у випадку непевності причинного зв'язку» (с. 124–125), у роботі залишається відкритим питання її нормативної імплементації в правову систему України. Зокрема, авторка не визначає чітких критеріїв, за яких саме суд може відійти від принципу повного відшкодування шкоди, не пропонує змін або доповнень до конкретних норм Цивільного кодексу України, які б забезпечили правову визначеність застосування цієї концепції та не розмежовує належним чином

«втрачені можливості», «упущену вигоду» та «моральну шкоду», що може спричинити труднощі у правозастосуванні. Зазначене дещо знижує прикладну цінність запропонованої наукової новели та потребує подальшого нормативного уточнення.

2. У числі положень, що виносяться на захист, авторкою на с. 78–80 роботи обґрунтовано тезу про те, що у разі неплатоспроможності батьків (усиновлювачів), опікунів або інших осіб, суд на власний розсуд може розпорядитися майном, яке належить малолітній особі, для відшкодування завданої шкоди. Попри прагнення забезпечити ефективний захист прав потерпілого, зазначена позиція викликає серйозні застереження з точки зору принципу найкращих інтересів дитини. У роботі недостатньо проаналізовано відповідність цієї пропозиції положенням Конвенції ООН про права дитини, враховано ризики фактичного перекладення цивільно-правової відповідальності з дорослих осіб на дитину, окреслено процесуальні та матеріальні гарантії захисту майнових прав малолітньої особи у разі реалізації такого судового розсуду. У цьому аспекті запропоноване положення має дискусійний характер і потребує додаткового обґрунтування.

3. Хоча дисертанткою проаналізовано значну кількість судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій, у роботі обмежено використано актуальні правові позиції Верховного Суду, зокрема Касаційного цивільного суду. Зокрема, у дисертації недостатньо розкрито сучасні підходи Верховного Суду в контексті досліджуваної теми, критерії відповідальності закладів освіти та інших осіб, які здійснюють нагляд за дитиною, тенденції судової практики щодо співвідношення вини батьків і поведінки неповнолітньої особи. Більш активне залучення та систематизація практики Верховного Суду за останні роки дозволили б суттєво посилити практичну спрямованість і аргументацію дисертаційного дослідження.

Проте, висловлені зауваження не знижують позитивної оцінки роботи, її наукової та практичної цінності, а можуть слугувати основою для наукової

дискусії.

Загальний висновок.

Дисертація Глущенко Інни Володимирівни на тему «Відшкодування шкоди, завданої малолітніми та неповнолітніми особами» є завершеним, актуальним і самостійним науковим дослідженням, що має теоретичну та практичну цінність.

За актуальністю, науковою новизною, повнотою вирішення поставлених завдань та змістом дисертаційна робота відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Глущенко Інна Володимирівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Рецензент:

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського
національного університету

Оксана ГНАТІВ

Підпис	<i>О. Гнатів</i>
Завіряю:	<i>А. Семен</i>
НАЧАЛЬНИК ЗАГАЛЬНОГО РЕДКОЛУ	